

Жељко Ђ. Бјелајац*

*Правни факултет за привреду и правосуђе,
Универзитет Привредна академија, Нови Сад*

Александар М. Филиповић

*Факултет за економију и инжењерски менаџмент,
Универзитет Привредна академија, Нови Сад*

РЕЛЕВАНТНОСТ МЕДИЈА У ФУНКЦИЈИ РЕАФИРМАЦИЈЕ БЕЗБЕДНОСНЕ КУЛТУРЕ У ПОЛИТИЦИ НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ

Сажетак

Предмет овог рада је да истражи корелативност и каузалитете између индивидуалне перцепције и свести о безбедности појединаца и националне безбедности, узимајући у обзир и опште и посебне аспекте који утичу како на појединце, тако и на националну безбедност. У овом теоријском истраживању користили смо методе анализе – структуралне и функционалне, синтезе, дескриптивни метод и нормативни метод – да правилно детерминисемо факторе који утичу на поимање свести појединаца о безбедности како би они били у стању да правилно обављају своје функције у систему и политици националне безбедности, да утврдимо значај тих фактора, и да онда, у резултатима, дамо одређене препоруке за сваки чинилац у детерминисаном ланцу одговорности у креирању и одржавању неопходног нивоа безбедносне свести. У детерминисању фактора кренули смо од утврђивања доминантне културне парадигме, која је како илустративна за дух времена и динамику људских односа, тако и оквир у коме се друштвена збивања, укључујући и безбедносна, одвијају. У оквиру промене доминантне културне парадигме описали смо специфичности и потенцијал масовних медија, најпре на општем плану, а затим и у контексту предмета рада. Како људска мотивација директно зависи од степена задовољења људских потреба, дали смо посебан осврт на постојеће теорије и улогу безбедности у њима, закључивши да

* Контакт: zdjbjelajac@gmail.com

потребе за безбедношћу стоје у истој равни са најбазичнијим људским потребама, Даље, утврдивши значај индивидуалне свести о безбедносној култури за све нивое безбедности, дали смо елабориране препоруке о увођењу безбедносне културе у образовни систем Републике Србије. На крају, анализирали смо актуелну Стратегију националне безбедности Републике Србије кроз призму елемената који чине предмет овог рада.

Кључне речи: *безбедност, безбедносна култура, масовни медији, образовни систем, културна парадигма, људске потребе, Стратегија националне безбедности, политика националне безбедности*

УВОД

Од свог настанка, медији су имали и формативни и трансформативни утицај на друштво и друштвене токове. Бројни мислиоци и теоретичари су описивали њихову моћ стотинама година уназад, у том тренутку говорећи о улози и моћи штампе. Иако ни у једном случају медији нису били формално признати нити препознати као део политичког система, што нису ни данас, њихова моћ је већа од појединих делова формалног политичког система на сваком нивоу разматрања. Едмунду Берку (енг. Edmund Burke) се приписује да је први који је медије назвао „влашћу“, када је током заседања британског парламента 1787. године медије назвао „четвртом влашћу“. Тај, испоставиће се, значајни и далековидећи догађај описао је Томас Карлајл (енг. Thomas Carlyle), написавши да је Берк рекао да у парламенту постоје три власти (или сталежа), али да у репортерској галерији седи четврта власт која је много значајнија од свих других заједно (Carlyle 1841). Беркова конструкција се надовезала на постојање три елемента сталежа у тадашњем друштву – свештенство, племство и грађанство, али се термин задржао и транзицијом из монархистичких ка републиканским друштвеним уређењима, те се у модерним демократијама као прве три власти сматрају законодавна, извршна и судска власт. Са једне стране, медији, као четврта власт, представљају природног непријатеља првим трима властима, нарочито извршној, која је у демократским друштвима подвргнута непрестаној контроли и анализи њене активности од стране медија. Са друге стране, медији поседују својеврсну друштвену лиценцу, односно, обављају своју активност, која укључује и контролу деловања власти, у име и у интересу свих грађана, и та чињеница је од кључног значаја. Као такви, у нераскидивом су односу са формалним властима, и само у

тоталитарним друштвеним системима медији нису опоненти формалних власти. Ипак, ретки су случајеви у којима то прикривено непријатељство прерасте у отворено непријатељство, које никако није у интересу формалним властима, напротив, јако је штетно да лице изабрано на изборима да обавља јавну функцију буде у отвореном сукобу са медијима, независно од моћи те особе или функције. Добар пример за то је однос бившег америчког председника Доналда Трампа (енг. Donald Trump) према медијима, традиционалним и новим, који је од самог почетка био експлицитно конфронтациони, и који је Трамп, упркос моћи коју доноси функција председника САД, и његовој личној моћи коју је стекао пре него што је изабран, глатко изгубио, а да су медији са којима се највише сукобљавао, чак и покушавао да игнорише њихово постојање и да им оспори значај, из те вишегодишње борбе изашли неокрзнути и моћнији него раније, ако ни због чега другог, онда због аргумената које су током тог сукоба конструисали. Треба нагласити да се у нашем језику претежније користи израз „седма сила“ при описивању моћи медија, и тај израз је настао током 19. века када је у Европи постојало шест велесила (Велика Британија, Француска, Аустро-Угарска, Пруска, Русија, и Турска), и у том смислу, штампа је идентификована као седма сила.

Дакле, медији су препознати као власт, сталез или сила пре више од двеста година, а тада је постојала само штампа. Њихова моћ је мултипликована а они постајали све више омасовљени сваком следећом медијском формом, која је допирала до још већег броја људи, најпре радијом, па телевизијом, и на крају интернетом. Интернет, технолошки развитак и дигитализација су донеле читав корпус информационо-комуникационих платформи за дистрибуцију медијских садржаја, тако да сада правимо дистинкцију на традиционалне медије и нове медије. Нови медији нису само дигитализована форма традиционалних медија, већ су то медији, и медијски објекти, који почивају на одређеном скупу принципа чији значај и специфичност расте пропорционално прогресу у процесу укупне компјутеризације. Ти принципи су: могућност нумеричког представљања, модуларност, аутоматизација, варијабилност и транскодирате (Manovich 2001, 27-45). Као што можемо да видимо, ти дистинктивни принципи су директно везани за процес компјутеризације. Генерално, нови медији могу се посматрати као да се састоје од два различита слоја – културолошког слоја и компјутерског слоја (Manovich 2001, 46). Компјутеризација и дигитализација уопште од пресудног су значаја и за правилно идентификовање доминанте културолошке парадигме садашњице, која је истовремено и рефлек-

ксија друштва и друштвених односа, и тај поступак је неопходан ради правилног разматрања свих корелативности између друштва, културе, медија и појединца, њихових односа, спрега и међусобног утицаја. Другим речима, постмодернистички обрасци не могу се директно применити у проучавању савременог друштва, јер је доминантна културна парадигма компјутеризацијом трансформисана у једну нову форму, која одређене елементе дели са претходном, али је ипак довољно различита да је засебна и нова. Дакле, говоримо о феномену који трансцендентира друге феномене и питања, укључујући и нацију, културу и безбедност, али који има формативни утицај на све друге феномене и питања. Циљ овог рада је да истражи корелативности и каузалитете између деловања масовних медија, друштва, културе и безбедности, са посебним освртом на ефекте који ти односи постижу код појединца као основног чиниоца друштва, његову свест о значају безбедности и безбедносне културе и улози, како њега самог, тако и његове свести, у систему националне безбедности. Културна парадигма представља оквир, вредносни систем и начин на који се друштвени процеси одвијају, и одређује значај одређених друштвених чинилаца. У том смислу, неопходан је широки захват, идентификација чинилаца, и кретање од општег ка посебном, кретање од онога што је заједничко за све до онога што је релевантно за актуелни безбедносни тренутак у Републици Србији. Важно је и оно што тај тренутак теоријски и практично представља, а који је, између осталог, сублимиран и у Стратегији националне безбедности Републике Србије.

МАСОВНИ МЕДИЈИ И ДРУШТВО – ОД ПОСТМОДЕРНИЗМА КА ДИГИМОДЕРНИЗМУ

И пре него што ће компјутеризација и дигитализација преузети примат, настале су одређене културолошке промене које су одступиле од дотадашњих трендова и постале изазов традиционалним и елитним културним обрасцима. Елементарни предуслови и кључне праксе политике модерног света су нагрижени технолошким, организационим, друштвеним и, изнад свега, културним променама у смислу дисконтинуитета, инконгруенције, дисонанце, фрагментације и дисензуса (Стојановић 2016, 11). Елитна култура је увек била темељ културног развитка и еволуције уметничких парадигми, али је њен значај за тај процес био постепено али редовно минимизован обрнуто пропорционално значају популарне културе и популарности и утицају медија који су њени носиоци. Иако је тај процес отпочео још у педесетим годинама прошлог века, ми

његову кулминацију још увек нисмо доживели, јер се феномену супституције елитне културе популарном културом придружио и феномен компјутеризације и дигитализације. Први феномен је допринео одлагању смене постмодернизма као доминантне културне парадигме, односно, популарна култура није створила услове за стварање нове, првенствено јер јој *per se* то није суштина нити природа. Други феномен је, пак, својом суштином и природом допринео развоју нове културне парадигме. Својеврсна демонстрација постмодернизма као доминантне културне парадигме директно је везана за развој нових технологија, превасходно информацио-них и комуникационих технологија. Неки теоретичари тренутну доминантну културну парадигму називају дигимодернизмом, и за потребе овог рада усвојићемо тај назив, као и карактеристике тог новог културног обрасца. Доминантна културна парадигма се увек шири читавим културним простором, и свим њеним пољима, те тако Стивен Конор (енг. Steven Connor) пише о постмодернизму у архитектури, сликарству и фотографији, књижевности, извођачким уметностима (који укључују позориште, плес, имитацију и музику), телевизији, видеу и филму, као и у популарној култури, са освртом на рок музику и моду (видети више: Connor 1989). Међутим, како је до смене доминантне културне парадигме дошло, променили су се и главни културни носиоци доминантног обрасца. Користећи приступ сличан Коноровом, Алан Кирби (енг. Alan Kirby) дефинише културно доминантне наследнике елемената који су били носиоци постмодернизма, у дигимодернистичкој ери. Према Кирбију, најважнији културолошки елементи дигимодернизма су видео игре, филм, телевизија, радио, музика и књижевност, са детаљним освртима на разлике у сваком од тих елемената у дигимодернизму (видети више: Kirby 2009). Наравно, улога и елементи интернета су најзначајнији за дигимодернизам, и Кирби је посветио читаво поглавље своје монографске студије управо корелацији дигимодернизма и Интернета 2.0, објаснивши да „иако свако коришћење интернета је дигимодернистичко у одређеном обиму, ово друго се не може сводити на прво, али се шири преко целокупне савремене културе. Дигимодернизам без сумње обухвата примарне и секундарне елементе, каузативне и симптоматске факторе, и централне и периферне области, и Интернет 2.0 припада првом елементу у свакој од ових бинарности (Kirby 2009, 102). За предмет ове студије важан је управо тај сегмент, јер је интернет нове генерације донео и читав низ нових медија, који нису постојали у постмодернизму, већ су карактеристични за процес компјутеризације, и што је још важније, процес умрежавања.

Нови медији, и њихов најважнији део, друштвени медији, представљају егземплар специфичности како тих медија у односу на дотадашње, тако и нове доминантне културне парадигме и нових доминантних културних елемената. Управо те специфичности, како ћемо у наставку видети, чине нове медије флагрантно искористивим за потребе промоције и спровођења идеја и усвојених принципа националне безбедности. Неки друштвени медији су подеснији за циљану масовну комуникацију од других, попут Twittera, или сличних, мање популарних платформи заснованих на истом принципу. Twitter је преузео информативну функцију од традиционалних медија, јер је корисницима дао могућност да у било ком тренутку, генерално кратким текстом, саопште оно што желе, а број њихових пратилаца представља њихову публику. Као такав, подесан је за личну употребу и контролу налога и оних људи којима презентације на друштвеним медијима одржавају професионалци. Амерички председник Доналд Трамп представља илустративан пример измештања традиционалне комуникације на друштвене мреже, као и претераног коришћења друштвених мрежа. Он је 5. јуна 2020. године у току тог једног дана објавио чак 200 твитова и ретвитова, оборивши свој претходни лични рекорд од 142 твита у току једног дана, током суђења за његов импичмент у Сенату САД (Bjelajac and Filipović 2020, 248). Однос између те компаније и Доналда Трампа је недавно опет доспео у жижу јавности, јер је тај друштвени медиј одлучио да ускрати приступ Трампу и суспендовао му је налоге због кршења правила коришћења услуга те компаније, везаних за Трампове објаве о нерегуларности на изборима, као и на оправдавање рушилачких демонстрација и упада његових присталица у амерички Конгрес. То је отворило, или боље рећи, подсетило, на непрестану дебату о односу и међузависности између слободе изражавања, слободе медија и слободе појединаца, и још једном потврдило моћ медија, која је још већа у новим итерацијама медија и новој доминантној културној парадигми – дигимодернизму. Једно од главних обележја глобализованог света садржан је у сазнању да је дошло до повећања степена међузависности држава и нација, у пољима економско-трговинских односа, технике и технологије, културе, информисања и комуникација, међународне политике, и слично (Деспотовић 2016, 29). Како је Србија интегрисана у све токове савременог друштва, промена културне парадигме и измештање ка дигиталном догодила се и у нашем друштву. То је изазвало и условило низ промена, што представља призму кроз коју треба посматрати и свеукупност друштвених односа и њихове појединачне аспекте, нарочито у сегментима друштвених односа

круцијалним за егзистенцију друштва, као што је национална безбедност, чије основе уређује држава али је спроводе грађани, често на начин на који су захтеви националне безбедности представљени у медијима.

БЕЗБЕДНОСТ У ХИЈЕРАРХИЈИ ЉУДСКИХ ПОТРЕБА

Људске потребе су, несумњиво, основни покретач и мотиватор људске активности сваке врсте. Оувек су кроз историју људске потребе биле снажан извор објашњења људског понашања и социјалне интеракције (Вјелајас 2017, 68). Као такве, оне су биле предмет бројних истраживања у психологији, социологији, филозофији, антропологији и другим сродним наукама. Промишљање о хијерархији људских потреба донело је једну од најпознатијих психолошких теорија о људској мотивацији коју је дефинисао Абрахам Маслов (енг. Abraham Maslow), и која организује људске потребе у пет нивоа хијерархије. На првом месту, као најосновније потребе, Маслов је навео физиолошке потребе (храна, вода, секс, сензорна стимулација); на другом, потребе за безбедношћу (ред, поредак, структура, предвидљивост свакодневног живота); на трећем, потребе за љубављу; на четвртном, потребе за поштовањем; и на крају, потребе за самоактуализацијом (видети више: Maslow, 1943). Ова хијерархија имплицира задовољење потребе претходног нивоа као предуслов за стварање потребе следећих нивоа. Према Маслову, „особа којој недостају храна, безбедност, љубав и поштовање ће највероватније жудети за храном више него за било чим другим” (Maslow, 1943). Иако се не могу оспорити ни примат нити базичност физиолошких потреба у укупној хијерархији људских потреба, чини се да безбедност, која је у Масловљевој теорији на другом нивоу, ипак тесније везана са потребама са првог нивоа него што се на први поглед чини. При том, безбедност и сигурност треба посматрати у ширем контексту, јер та људска потреба укључује и стабилан приход, услове становања, заштиту од криминала, и психолошку сигурност (Вјелајас 2017, 68). Наравно, не треба изузети ни нове опасности по људску безбедност које имају потенцијал да је егзистенцијално угрозе, као што су загађење и климатске промене. Чињеница је да човек најпре мора да задовољи потребе за храном и водом, али ако хране нема зато што су климатске промене утицале на усеве, а вода и ваздух су загађени до те мере да директно угрожавају здравље људи, онда задовољењу физиолошких потреба на одржив начин треба да буде паралелно

и задовољавање потреба за безбедношћу у одређеним аспектима. Абрахам Маслов, који је рођен 1908. године, преживео је и Први и Други светски рат, Шпански грип, као и Велику депресију, тако да је живео у време најдрастичнијих облика угрожавања људске безбедности, и у својој теорији, правилно је претпоставио потребе за безбедношћу другим, вишим потребама. Анализом савременијих изазова задовољењу безбедносних потреба, као и њиховој дубини, која има потенцијал да угрози испуњење потреба на базичном нивоу долазимо до закључка да и физиолошке потребе и потребе за безбедношћу спадају у примарне потребе, управо због њихове корелативности и међусобног утицаја, те их тако треба и третирати.

У савременом свету, задовољење потребе за безбедношћу укључује и елементе информисаности и знања. Стварање несигурног окружења аутоматски онемогућава било какву могућност јачања демократских и националних капацитета политичких институција, што аутоматски доводи до нестанка грађанина као важног актера са политичке сцене (Стојадиновић 2020, 65). Ту поново долазимо до улоге медија. Човек не може да самоконституише сопствени смисао и сврху ако не обезбеди потпуну и тачну информацију о догађајима ван његовог видокруга. Он мора да зна шта се догодило, и под којим околностима. Од тог сазнања често зависи посао, здравље, будућност, живот (Бјелајац и Филиповић 2018, 13). Наравно, информације о догађајима који се догађају ван његовог видокруга човек може да обезбеди, у принципу, једино преко медија којима је то једна од примарних функција, иако је диверсификација медијског простора утицала на стварање медија који немају информативну функцију. Такве медије ћемо у овом тренутку оставити по страни, и наставити о медијима којима је информативна функција примарна, односно, која је разлог због ког су баш ти медији добили неформалну али круцијално важну друштвену лиценцу да обављају своје послове и функције не само у своје име, већ у име свих грађана, односно јавности. То је истовремено и један од разлога због којих се медији сматрају влашћу или силом. Дакле, посвећено обављање посла у домену масовних медија и испуњавање већ уметнутих медијских функција у директној је вези са квалитетом задовољења људских потреба, нарочито оних потреба вишег нивоа. Ако пратимо нит Масловљеве теорије, можемо да констатујемо да испуњавање медијских функција не утиче директно на задовољење базичних, физиолошких потреба, али ако прихватимо измене које смо предложили и потребе за безбедношћу посматрамо паралелно са потребама организма, онда можемо говорити о нивоу испуњености медијских функција као фактору задовољења људских потреба на свим нивоима, укључујући и оне које

традиционални медији нису могли да задовоље, али друштвени медији су својом природом супститута за одређене друштвене механизме и активности, и подједнако важној масовности, у томе успели.

НЕОПХОДНОСТ УВОЂЕЊА БЕЗБЕДНОСНЕ КУЛТУРЕ У ОБРАЗОВНИ СИСТЕМ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Задовољење потреба за безбедношћу, констатовали смо, представља елементарну потребу човека, и истовремено, и базични елемент људске мотивације. Лична безбедност, међутим, тешко да може да постоји без колективне безбедности. Стварање безбедног окружења треба да представља циљ сваке заједнице. Последњих деценија уследила је промена поимања безбедности, са безбедности у чијем је првом плану била држава, према безбедности појединца. Дакле, појединац више није средство на основу којег долази до реализације националне безбедности, већ напротив, он представља средиште безбедносне политике (Драгојловић и Ћеранић 2015, 293). Као такав, он много више него раније мора да има свест о безбедности, његовој улози у смањењу ризика сваке врсте, и изградњи одрживог квалитетног живота свих појединаца. Другим речима, безбедносна култура треба да постане саставни део животне културе појединца. Да би се то постигло, неопходан је заједнички рад различитих сегмената друштва, од којих је за постизање овог циља најважнији образовни систем, који и на глобалном нивоу има бројне недостатке. Један од круцијалних недостатака је неусклађеност наставних планова и програма са енергичним друштвеним токовима. Неразумевање потребе за препознавањем и модификовањем застарелих програма, доприноси изостанку унапређења свих области човековог живота и деловања. Флагрантан пример је одсуство мотивације за увођењем безбедносне културе у образовни систем, упркос друштвеној реалности која сугерише на неопходност једног таквог поступка (Бјелајац 2019, 239). Тај поступак се треба применити на сва четири нивоа образовања – у вртићима, основним школама, средњим школама и факултетима. Како је безбедносна култура јако широк појам, са пуно елемената, погодна је за узрасну диференцијацију, која би се могла поделити на пет делова:

- у вртићима би се кроз васпитачки рад као подршка кућном васпитању и одгоју деца учила безбедности на примерима релевантним за тај узраст, чији је основни циљ да се деца науче од чега прети опасност, и како да се не повреде

или на други начин науке себи или другима, и тиме се пре свега науче одређеном опрезу у приступу људима и предметима, што је правилно полазиште за даљу едукацију и комплексније концепте;

- у нижим разредима основних школа, од првог разреда, безбедносна култура би постала засебни предмет. Наставу би одржавали или учитељи или специјализовани наставници, а концепти који би били предавани су безбедност у саобраћају, безбедност у интеракцији са непознатим људима, основе безбедности на интернету, хигијенска безбедност и превенција болести, да набројимо само неке од тема које би у сваком случају биле и релевантне за узраст, и припрема за наредни ниво;
- у вишим разредима основних школа безбедносну културу предавао би специјализовани наставник. Неке од тема које би биле подучаване на овом нивоу су и безбедност на интернету, основе безбедности од болести зависности, основе сексуалне безбедности, основе еколошке безбедности, основе прве помоћи и противпожарне заштите;
- у средњим школама наставу би такође држао специјализовани наставник, а изучавали би се концепти и принципи релевантни за младе адолесценте, као што су безбедност од болести зависности, значајно детаљније него на претходном нивоу, и засебно по групама зависности (алкохолизам, наркоманија, патолошко коцкање, пушење, и друге), сексуална безбедност и васпитање, еколошка безбедност, одређени уводни теоријски концепти, као што је место појединца у систему колективне безбедности, цивилна заштита, политички системи, геополитичка историја и савремени тренутак, и други;
- на факултетима безбедносна култура би се изучавала на релевантним високошколским установама, у пољима као што су безбедност, право, политичке науке, менаџмент, криминалистика, војна наука. Како би се ниво безбедносне културе након 12 година изучавања кроз основне и средње школе као засебног предмета у значајној мери подигао, циљ овог предмета би био подједнако теоријски и практични. Циљ практичног дела је да се студенти припреме да

спроведе научене концепте у будућим организацијама њиховог запослења, а циљ теоријског дела јесте да студенти усвоје комплексне концепте и корелативности различитих нивоа и врста безбедности, као и да се они студенти који желе да се академски посвете студијама безбедности и безбедносне културе припреме за научно промишљање и истраживање, чиме би се обезбедила несметана смена генерација високошколских предавача, као и специјализованих предавача безбедносне културе на свим нивоима.

Да би се овакав план остварио у пракси, неопходне су воља и заједничко деловање државних органа и образовних институција. Држава на првом месту треба да препозна значај и позитивне ефекте једне овакве иницијативе, и да механизмима који су јој на располагању овакав програм спроведе у пракси. Треба нагласити да је због дуготрајности програма, као и ниског постојећег нивоа свести о безбедносној култури, за правилно мерење резултата неопходан одређени проток времена, односно, резултати би били потпуно видљиви у другој генерацији која би изучавала безбедносну културу кроз читав образовни процес. Другим речима, ако би овакав програм отпочео на јесен 2021., пуни обим успеха овог програма би се могао мерити оквирно око 2050. године. Овде говоримо о пуној мери, а подразумева се да би се многи резултати и позитивне промене примећивале значајно раније. Овим дајемо аргумент за увођење једног оваквог програма у дугорочне стратешке циљеве безбедносне политике Републике Србије.

СТРАТЕГИЈА НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ КАО ОПШТИ ОКВИР ЗА ДЕЛОТВОРАН ЖИВОТ И РАД ГРАЂАНА СРБИЈЕ

Турбулентна прошлост чије се последице осећају и данас чине питања безбедности једним од најважнијих питања и тема у нашем друштву. Ратови у окружењу, измене устројства државе, сецесија једног тела територије, економска транзиција и криза, мигрантска криза чији се удар у Републици Србији снажно осећа, као и актуелна пандемија, чине да питања личне, колективне и националне безбедности буду од круцијалног значаја. Безбедносна функција, поред тога што је окренута логици политичког система, служи и читавом друштву, што произлази из схватање безбедносне функције као социјалне функције и безбедности као фор-

ме социјалне контроле (Гаџиновић 2020, 284). Последишно, исти значај има и политика националне безбедности, која се заснива на усвојеној стратегији националне безбедности. Важећа Стратегија националне безбедности Републике Србије усвојена је на Десетој седници Другог редовног заседања Народне скупштине Републике Србије у 2019. години, и заменила је до тада важећу Стратегију из 2009. године. Овај документ националну безбедност Републике Србије дефинише као „објективно стање заштићености њених националних вредности и интереса од свих облика угрожавања, те субјективан осећај безбедности грађана Републике Србије. Представља резултат утицаја стратегијског окружења и предузетих мера и активности државних органа и институција у извршавању безбедносних функција, те деловања других субјеката у свим областима друштвеног живота (Стратегија националне безбедности Републике Србије 2019). Она је највиши стратешки документ чијим спровођењем се штите националне вредности и интереси Републике Србије од изазова, ризика и претњи безбедности у свим областима друштвеног живота. Документ најпре дефинише стратегијско окружење, затим утврђује безбедносне изазове, ризике и претње, формулише националне интересе и циљеве, и на основу тога креира политику националне безбедности, и начине њеног спровођења. Документ правилно дефинише карактер безбедносних изазова, ризика и претњи углавном као невојни, и наводи „сепаратистичке тежње, етнички, верски и политички екстремизам, економски и социјални проблеми, миграције, организовани криминал, недовољна изграђеност државних институција и елементарне непогоде“ као најзначајније факторе угрожавања безбедности у региону Југоисточне Европе, а као кључне ризике и претње по безбедност Републике Србије Стратегија издваја „сепаратистичке тежње, етнички и верски екстремизам, прикривено деловање страног фактора, организовани криминал и илегалне миграције“ (Стратегија националне безбедности Републике Србије 2019). Документ помиње и пандемије и епидемије заразних болести, елементарне непогоде и климатске промене и угрожавање животне средине као део изазова ризика и претњи по безбедност Републике Србије. Очување животне средине и ресурса наведено је као један од националних интереса, и елаборирано је у посебној секцији у оквиру поглавља о политици националне безбедности. Занимљиво је да се безбедносна култура помиње само у једној реченици, која гласи: „значајна пажња биће посвећена даљем развоју опште безбедносне културе свих грађана ради подизања свести о потреби повећања безбедности појединаца и друштва“ (Стратегија националне безбедности Републике Србије

2019), без даљег елаборирања у остатку текста. То је помало необично, јер је Стратегија намењена сваком појединцу, а истовремено, основни елемент спровођења стратегије су грађани, што је у тексту и наведено. Грађани неће бити у стању да спроведу било који део стратегије или политике безбедности на нивоу свести који о безбедносној култури тренутно имају. Мишљења смо да је постизање високог нивоа безбедносне свести грађана важан интерес друштва, управо због ширине коју поље безбедносне културе, као оптималног механизма за подизање нивоа безбедносне свести грађана, захвата. Следствено томе, политика националне безбедности треба да садржи и тај циљ, уз прецизно дефинисане механизме и правилно делегиране надлежности. Подразумева се да вредност и квалитет сваког акта или одлуке настаје тек практичном применом онога што је усвојено, као и мерењем резултата учињеног, а не написаног. Гледано из тог угла, ни најбоље могуће састављени документ нема практичну вредност уколико се по њему не поступа, а у периоду након усвајања Стратегије нисмо успели да приметимо значајна побољшања. Ако само анализирамо еколошки аспект Стратегије и упоредимо га са ситуацијом на терену, можемо да видимо како се држава односи према том, декларисаном, националном интересу, и да су формулација и експликација из Стратегије по том питању само декларативне природе.

ЗАКЉУЧАК

Свака колективна безбедност, па и национална, полази од безбедности појединца, и он је истовремено и објекат и субјекат колективне безбедности. Да би појединац био у стању да постигне одговарајући ниво личне безбедности, он мора да поседује свест о значају безбедности, а најефикаснији и најтемељнији механизам подизања свести о безбедности сваке врсте је реафирмација безбедносне културе као важног елемента политике националне безбедности, односно њена интродукција, или пак реинтродукција, у друштво и друштвене системе. Најефикаснија колективна безбедност постиже се повећањем удела збира личних безбедности, и у том смислу то није превише различито од достизања колективног имунитета на неку заразну болест, што је доминантна тема у дискурсу сваке врсте у последњој години. Наравно, грађани и држава нису једини чиниоци у процесу подизања колективне безбедности кроз подизање нивоа свести о безбедносној култури. У том ланцу су и породица, као основна ћелија друштва, образовни систем, као примарни механизам трансфера знања, система вред-

ности и социјализације, масовни медији, као примарни механизам обликовања свести, преношења информација, и такође у великој мери, трансфера знања и система вредности. Променом доминантне културне парадигме и настанком нових медија, масовни медији су преузели и улогу механизма социјализације, што је истовремено и један од изазова савременог доба. У том смислу, говорити о сајбер-безбедности искључиво кроз призму заштите од сајбер-криминала није довољно, јер је феномен интернета нове генерације најсвеобухватнији до сада. У раду смо говорили о компјутеризацији као једном од најважнијих фактора промене доминантне културне парадигме, и доминантних носача културних вредности. Она се не може свести само на технички процес, јер је тај процес у готово сваком аспекту изменио свет у коме живимо. Другим речима, најефикаснији одговор на непрестано растући број изазова за савременог човека, од којих су многи и безбедносне природе, јесте управо у подизању свести о безбедносној култури, јер једино тај механизам даје алате помоћу којих се може правилно одговорити на нове, до тада непостојеће изазове, уместо готових решења која су примењива само на изазове са којима се већ суочавало. Интернет је одавно условио процес перманентног образовања, тако да оно већ постоји у доминантном културном обрасцу. Безбедносна култура није, нити треба да буде изузета од тог процеса, али без обзира што је тај процес перманентан, није неважно када се са њим почне. Стога је од круцијалног значаја да сви чиниоци у поменутом ланцу тај процес започну, свако у свом домену и по својој функцији. Када се то деси, моћи ћемо да говоримо о политици националне безбедности као кохезивном фактору, који ће истовремено почивати, и бити објектно оријентисан ка појединцу, и то ће отклонити сваку могућност да нешто буде само декларативног карактера, јер појединац са високим нивоом безбедносне свести неће дозволити да се његови интереси, па последично ни колективни ни национални интереси грубо угрожавају. На том нивоу свести, држава и њене институције треба само да обезбеде окружење у коме ће сваки појединац моћи да поступа у складу са безбедносним интересима и циљевима.

ЛИТЕРАТУРА

- Bjelajac, Željko. 2017. *Bezbednosna kultura – umeće življenja*. Novi Sad: Pravni fakultet za privredu i pravosuđe.
- Бјелajaц, Жељко. 2019. „Релевантност интродукције безбедносне културе у образовни систем Републике Србије“. *Култура полиса*, год. XVI,

бр. 40: 231-244.

- Бјелајац, Жељко и Александар Филиповић. 2018. „Утицај масовних медија на деградацију савременог друштва“. У „Утицај масовних медија на деградацију савременог друштва“, ур. Жељко Бјелајац и Александар Филиповић, посебно издање, *Култура полиса*: 9-21.
- Vjelajac, Željko and Aleksandar Filipović. 2020. „Internet addiction disorder (IAD) as a paradigm of lack of security culture“. *The Culture of Polis*, year XVII, no. 43: 239-258.
- Гађиновић, Радослав. 2020. „Основне функције државе у процесу изградње система безбедности“. *Политика националне безбедности*, 19 (2): 277-295, <https://doi.org/10.22182/pnb.1922020.12>
- Деспотовић, Љубиша. 2016. „Антиномије националне (не)моћи: глобализацијски и геополитички контекст националне безбедности Србије“. *Политика националне безбедности*, год. VII, бр. 2: 27-45, <https://doi.org/10.22182/pnb.22016.2>
- Драгојловић, Јоко и Младен Ћеранић. 2015. „Потребе за безбедношћу и сигурношћу у хијерархији људских потреба“. *Култура полиса*, год. XII, бр. 28: 291-299.
- Kirby, Alan. 2009. *Digimodernism: How New Technologies Dismantle the Postmodern and Reconfigure Our Culture*. New York: Continuum.
- Manovich, Lev. 2001. *The Language of New Media*. Cambridge: MIT Press.
- Maslow, Abraham. 1943. „A Theory of Human Motivation“. *Psychological Review*, 50 (4): 370-396, <https://doi.org/10.1037/h0054346>
- Стојадиновић, Миша. 2020. „Урушавање демократије и рађање неоимперијалног типа грађанина“. *Српска политичка мисао*, 67 (1): 61-77, <https://doi.org/10.22182/spm.6712020.3>
- Стојановић, Ђорђе. 2016. „Постмодернизам у друштвеним наукама: стање парадигме“. У „Постмодернизација српске науке: политика постмодерне / политика после постмодерне“, ур. Ђорђе Стојановић и Мишко Шуваковић, посебно издање, *Српска политичка мисао*: 5–35. <https://doi.org/10.22182/spm.specijal2016.1>
- Стратегија националне безбедности Републике Србије. *Службени гласник Републике Србије*, бр. 94/2019-13.
- Carlyle, Thomas. 1841. *On Heroes, Hero-Worship, & the Heroic in History: Six Lectures; Reported, with Emendations and Additions*. London: James Fraser.
- Connor, Steven. 1989. *Postmodernist Culture: An Introduction to Theories of Contemporary*. Oxford: Blackwell.

Željko Đ. Bjelajac

*Faculty of Law for Commerce and Judiciary, University of Business
Academy, Novi Sad*

Aleksandar M. Filipović

*Faculty of Economics and Engineering Management, University of Business
Academy, Novi Sad*

RELEVANCE OF MEDIA IN THE FUNCTION OF REAFFIRMATION OF SECURITY CULTURE IN NATIONAL SECURITY POLICY

Resume

The subject of this paper is to research correlations and causalities between the individual perception and security consciousness and higher forms of collective security, such as national security, while taking into consideration both general and specific aspects that affect both individual and national security. In this theoretical research, we have used methods of analysis, structural and functional; synthesis; descriptive method; and normative method – applied to respective subsections that we covered to meet the goals of this paper – to properly determine the factors that affect the security consciousness of individuals, so they will be able to properly perform their roles in the system and the policy of national security; to determine the importance of these individual factors, and then, in the results section, to give specific recommendations to each link in the determined chain of responsibility in creation and maintenance of the necessary level of security consciousness. In determining the factors, we undertook a broad approach, starting from determining the dominant cultural paradigm, which is illustrative of the zeitgeist and dynamics of human relations, and at the same time, it represents a framework where social events take place, including security events as well. We further described the specificity and potential of mass media within the shift of the dominant cultural paradigm, first in general, and then in the context of this paper's subject. As human motivation directly depends on the level of fulfillment of human needs, we reviewed existing theories of human motivation and the role of safety and security within them and concluded that the safety needs are in fact on the same level as the most basic human needs, meaning that not even the most basic human needs cannot be adequately fulfilled if the safety needs are not met. Furthermore, after determining the importance of the security culture

awareness and consciousness of individuals for security and safety on all levels, we gave elaborated recommendations for introducing security culture into the Republic of Serbia's education system. In the end, we analyzed the current Strategy of National Security of the Republic of Serbia as a framework for productive life and work of people, through a prism of the elements that comprise the subject of this paper, while having in mind the specificity of the security situation in the Republic of Serbia, due to the events from the past (wars in the region, the secession of a part of the territory, economic transition and crises, migrant crisis, etc.). We have concluded this paper with remarks about the importance of reaffirmation of security culture in the Serbian society, citing various reasons that make it the optimal mechanism for raising and sustaining the level of security awareness and culture in all the elements of the chain of security, of which the individuals are most important since they are both the subject and the object of any security strategy and policy.

Keywords: *security, security culture, mass media, education system, cultural paradigm, human needs, Strategy of National Security, the policy of national security*

* Овај рад је примљен 10. децембра 2020. године, а прихваћен за штампу на телефонском састанку Редакције, 27. јануара 2021. године.